

L. Simon László

AZ ÚR HANGJAI

Az első találkozás a rádiózással igazi élmény. Amikor megláttam az általam csodált feltaláló zseni mellszobrát a Magyar Rádióban, teljesen megilletődtem. Enyedi Ildikó *Az én XX. századom* című filmjében is megörökített Nikola Teslának a munkássága kamaszkorom óta érdekel, fizikusi, mérnöki tevékenysége a művészet számos területére is hatással volt. Mikor az első stúdióbeszélgetésre mentem a Rádió kultikus épületegyüttesébe, ezen a központi helyen látni Teslát, úgy éreztem, felér egy utólagos rehabilitációval. Hiszen rehabilitálni kellene őt, elég csak magára a rádiókészülékre gondolnunk, amit a világ ma is Guglielmo Marconi találmányaként tart számon: 1909-ben ezért kapott Nobel-díjat. Marconi korábban Tesla asszisztense volt Amerikában, ahol megismerte a kutatásait. Később Tesla beperelte, megvádolva, hogy Marconi ellopta a találmányát. Az elhúzódó tárgyalások már jóval Marconi halála után értek véget, s közvetlenül Tesla 1943-as halála után mondta ki az Amerikai Legfelső Bíróság, hogy a rádiót Tesla találta fel, mert 4 évvel Marconi előtt adta le a szabadalmát. Korunk mediatisztált nyilvánosságának a működési logikáját azonban jól mutatja az, hogy mindennek ellenére ma is Marconit tekintik a rádió feltalálójának, de Tesla számos más szabadalma is hasonló sors jutott, gondoljunk csak az Edisonnal folytatott hosszú szakmai párbajának kimenetére, illetve arra, hogy Edison egyenáramával szemben a napjainkban mindent működtető váltakozó áramot éppen Tesla találta ki.

Mikor először megláttam a szobrát a rádió épületében, még nem az egyik hátsó folyosón, ahova időközben száműzték a korábbi frekvenciált helyről, némi romantikus naivitással azt gondoltam: Teslának itt emléket állítani olyan utólagos gesztus, mint amikor 1960-ban Párizsban róla nevezték el a mágneses indukció SI mértékegységét.

A rádióba először belépni, régebben még kultikusabb érzés lehetett. Egy korabeli stúdió belső tere izgalmas felfedezéseket ígért, a rádiózás, az első igazán tömegeket elérni képes médium még varázslatként, felfoghatatlan lehetőségként hívogatta a kíváncsi alkotókat. „Hadd mondjam el, mit éreztem akkor, mikor először beszéltem a rádió budapesti leadóállomásán” – írta 1926-ban Kosztolányi a *Halló, halló, Budapest, az 560-ik hullámhosszon...!* című, Pesti Hírlapban megjelent cikkében. „A vörös lámpa azonban már ég. Egyedül vagyok? Soha, mióta élek, nem voltam még ily kevésbé egyedül, ily nagy társaságban, ily óriási közönség előtt. Ebben a szobában a világ van, minden lehetőség. Most személyesen beszélhetek az egész emberiséggel. Már beszélek is vele. Hallom a hangomat, mely megilletődött, magamnak is idegenszerűen leheli a mikrofon elé a szavakat.”

„A rádió az első igazi művészeti tömegintézmény” – vélekedet Kilián Zoltán 1935-ben a Magyar Szemle hasábjain. De már akkor is tisztán látszott, hogy „a rádió hatalmi eszköz a lelkek felett, ezért minden politikai irány, minden egyház, minden érdekcso-

port, minden társadalmi osztály szeretné biztosítani magának”. Ortutay Gyula 1939-ben a Nyugatban épp Kilián *Rádióesztétika* című könyve kapcsán írja, hogy a kötet szerzője „a rádiót mindenben többre becsüli az utóbbi esztendőök népnevelő és népszórakoztató intézményeinél, s egyenesen társadalom- s műveltségformáló erőt tulajdonít neki, olyan erőt, mely egész világunk alakításában jelentős szerepet visz. Utolsó mondatai is erről a hitről tanúskodnak: »A rádió a tér- és időbeli korlátokat egyaránt legyőzi; teljesítményei sokszor a legfokozottabb igényeket is megelőzik. A rádió minden más intézménynél több és erősebb.«”

Két évvel később Kilián már a televíziózásra figyel. „A televízió a képkultúrát fogja erősen előtérbe juttatni, azaz a szem jut ismét nagyobb szerephez” – írja 1941-ben, s mindezt megtoldja a mai valóságshow-k és reality tévék nézőit meglepő kijelentésével: „a televíziós korszak embere mosolyogni fog azon a manapság sűrűn hangoztatott állításon, hogy az élet a legjobb író. Ha hang- és képfelvétellel nyomon követik majd az életet, bizony az esetek túlnyomó többségében csak kiadós unalom lesz a dologból.” Milyen igaza van. Bár mindenben nem látott tisztán előre, hiszen azt gondolta, hogy „a televízió kora a könyvkultúra nagy fellendülésével fog járni. Az egyforma televíziós szellemi táplálék egyéni művészi élményeket fog kerestetni a változatosságot áhító emberekkel; a sokszor szabványossá váló televízió elől a könyvhöz fognak az emberek menekülni, hiszen színházuk, mozijuk nem lesz; a műkedvelők pedig, bár jóval magasabb színvonalúak lesznek a maiaknál, nem elégítik ki őket. Ugyancsak fellendül a folyóirat-kultúra, mivel az emberek leggondolkodóbb részét az a szellemi világ, mely a hangos képes rádióból mindenkihez árad, nem ragadhatja meg.”

S még mi maradt meg nekünk Kiliánék korából? A hősikor rádiókészülékeinek, stúdióinak, összeszerelő-üzemeinek a fotói, tárgyi relikviái. Mert a távközlés őskorában a rádió „technikai csoda volt, s a többi csodához hasonlóan fölszabadította a felnőttek lappangó játszószenvedélyét” – írja Cs. Szabó László 1938-ban. „Remek játékszer volt, egy csavarfordítással rabul ejtette az úr hangjait.”